

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

ЗНАМЕНІТІ УКРАЇНЦІ

Володимир Вознюк
Ольга Кобилянська
Серія «Знамениті українці»

Текст предоставлен правообладателем
http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=5641686
Ольга Кобилянська: Фоліо; Харків; 2012
ISBN 966-03-3566-00

Аннотація

Ольга Кобилянська (1863—1942) – відома українська письменниця демократичного напрямку. Її творча спадщина велика і різноманітна: поезії в прозі, новели, оповідання, повісті, романи.

Однією з проблем, які глибоко її хвилювали, була доля жінки, її право на освіту, працю, на громадське життя. Кобилянська однією з перших в українській літературі звернулася до теми рівноправ'я чоловіків і жінок, торкалася письменниця й теми «інтелігенція і народ», тому вона мала повне право сказати про себе: «Одна праця, одне перо та власне моє “я” зробили мене тим, чим я є, – робітницею свого народу».

Содержание

Попередні зауваги	4
Частина перша	7
Донька небагатих родичів	7
Між фантазією та реальністю	40
Кінець ознакомительного фрагмента.	46

Володимир Вознюк Ольга Кобилянська

Попередні зауваги

У нинішньому, ХХІ столітті Ольга Кобилянська гарантовано була б однією з тих особистостей, яких бажано і престижно запрошувати на резонансні теле– та радіошоу, літературно-мистецькі акції, диспути, дискусії і т. п. Вона була б у центрі уваги під час науково-практичних конференцій з питань філософії, психології, культури та й... докільця. З нею було б цікаво розмовляти про мораль, етику, естетику, релігію, театр, кіно, живопис, літературу, про митця та загал, про становище й роль у суспільстві чоловіків і жінок, про батьків і дітей, про матеріальне і духовне, національне та інтернаціональне, про народ і його провідників тощо. Було б цікаво, бо якраз отакі й дотичні теми спонукали її до літературної праці, давали матеріал для окремо занотованих спонтанних роздумів, для записів у щоденниках, для листів, для нечисленних публічних виступів. А читачам авторське трактування, інтерпретація О. Кобилянською згаданих тем дають підстави вважати її принаймні непересічною письменницею.

Уже перша її повість українською мовою – «Людина», яка побачила світ 1894 року у львівському альманасі «Зоря»,

твір тоді нікому не відомої літераторки з Буковини – стала одним з найоригінальніших, найцікавіших і найсуттєвіших творів про жінку-особистість в українській літературі кінця XIX – початку XX століття, а наступна повість – «Царівна» – скупому на похвалу та завжди об'єктивному Іванові Франку дала підстави сказати: «Се перша у нас повість, основана не на інтригах та любовних пригодах, а на психічній аналізі буденного життя пересічних людей». До речі, у 1905 році він так схарактеризував «Землю» видатної буковинки – один із найкращих у світовій літературі творів на селянську тематику: «її [Ольги Кобилянської. – В. В.] роман «Земля», крім літературної та мовної вартості, матиме тривале значення ще й як документ способу мислення нашого народу в час теперішнього важкого лихоліття». А хіба не промовисто писала Леся Українка в листі до О. Кобилянської від 18—30 січня 1900 року: «Вірте чи ні, а ми зеленої Буковини більше прагнемо, ніж паризької вистави, надто як начиталися Вашої «Некультурної». Що то за пишне оповідання, ота «Некультурна»! Я не вмію розказати Вам, яке чудове вражіння справила вона на мене. Які типи, які пейзажі! В нашій літературі нема пейзажиста над Вас, і я не знаю, як готова цінити Вас за се, бо дуже люблю пейзаж в літературі і завжди мені його бракувало в нашому письменстві»?

Високо оцінювали творчість О. Кобилянської також чимало інших відомих діячів культури. У пам'яті, проте, найчастіше зринають слова знаного вітчизняного майстра сло-

ва Василя Земляка: «Ольга Кобилянська була великою письменницею, бо час нічого не заподіяв її творам, а тільки утвердив їх у нашому народі, приніс їх у новий світ такими ж великими, самобутніми і неповторними, якими вони були зразу ж після своєї появи». Так було мовлено у 1963 році, коли столітній ювілей української письменниці святкували в міжнародному масштабі, коли вона стала ювілянткою ЮНЕСКО.

Відтоді минуло майже півстоліття, але Ольгу Кобилянську, її творчу спадщину аналогічно сприймають і сучасні читачі. Аби збагнути причини цього, недостатньо пам'ятати загальновідому, начебто скромну та неоднозначну самохарактеристику письменниці: «Одна праця, одне перо та власне моє я зробили мене тим, чим я є, – робітницею свого народу». Отже, згадаймо про найважливіше і найвизначальніше з її життя і творчості.

Частина перша

Донька небагатих родичів

«Я роджена на Буковині в малім містечку в Гура-Гуморі року 1863,27 падолиста, в глибині гір карпатських, яко донька небагатих родичів», – писала О. Кобилянська в автобіографії 1903 року. Сучасна назва цього містечка – Гура-Гуморулуй, розташоване воно у Південній Буковині, тепер Румунія, за півтори сотні кілометрів од Чернівців.

Ольга-Марія Кобилянська – четверта дитина в сім'ї цісарсько-королівського повітового канцеляриста при місцевому повітовому управлінні Юліана Яковича Кобилянського та його дружини Марії Йосипівни з Вернерів – народилася в будинку № 129 у кінці тамтешньої головної вулиці, яка простяглася від центру містечка в напрямку до старовинного монастиря Гумор, за нею утвердилася назва Манастіря Гуморулуй. Доволі просторе подвір'я, де був той будинок (тепер там особняки під номерами 102, 104, 106), притикалося до підніжжя залісненого горба. А трохи далі, якщо рухатися до згаданого монастиря, до якого звідти чотири кілометри, тягнеться горбиста галявина, вкрита рідким ялівцем та оточена смерековим лісом. Неподалік – широка долина, постійно владарює на ній неспокійне і неслухняне русло потоку

Гумор, який вливається в річку Молдова. Порівняно з центральною частиною містечка оселя Кобилянських виявилася на невеликому узвишші. На вкритій поодинокими смереками горі, що даленіє навпроти, – сінокоси, селянські оселі, пасуться отари овець, міські ж будівлі туляться переважно до долини, ближче до русла ріки. Праворуч і ліворуч височіють гори.

Жила О. Кобилянська в Гура-Гуморі нетривалий час – у 1863—1868 роках. Цікавих матеріалів про перебування там подружжя Кобилянських начебто нема. Та є в місті римо-католицький костел, де хрестили їхню донечку Ольгу-Марію. Прискіпливий дослідник життєвого шляху письменниці може заперечувати це, адже в її метричному свідоцтві вказано, що вона греко-католицького віросповідання, задокументоване ж свідоцтво в греко-католицькій парафії села Качіки, яке неподалік від Гура-Гумори. Прояснюють картину матеріали, опубліковані у часописі «Нива» за 1907 рік: у Гура-Гуморі української церкви не було, але невеликій громаді місцевих українців для задоволення духовних потреб протягом задалегідь визначеного часу дозволяли користуватися приміщенням римо-католицького костелу. Якщо римо-католики проводили своє богослужіння, приміром, з 10 до 12 години, то греко-католицька громада могла його здійснювати десь із 8 до 10 або з 12 до 14. Церковні відправи виконував священник із Качіки, де заснували русько-католицьку капеланію, як її тоді офіційно називали, ще 1813 року на

прохання робітників тамтешніх солекопалень відповідно до цісарського розпорядження від 5 квітня 1812 року. Качіка стала другою греко-католицькою парафією на Буковині після Чернівців. Хрестив О. Кобилянську 15 грудня 1863 року священник Кирило Гаморак, який був капеланом протягом 1861—1874 років. Хрестив у Гура-Гуморі, а запис про здійснення обряду зробив у парафіяльній книзі села Качіки.

Мешкали Кобилянські у згаданому південнобуковинському містечку, бо там довелося працювати главі сім'ї – Юліанові Яковичу. А народився він 7 травня 1826 року в сусідній із Буковиною Галичині, в селі Баб'янка (нині воно підпорядковане Струпківській сільській раді Коломийського району Івано-Франківської області). З автобіографії О. Кобилянської «Про себе саму» довідуємося, що батько її походив «з родини української, та ще й гербової», прадід письменниці був греко-католицьким парохом «у селі Микитинцях у Галичині» (воно, згодом, тепер у складі Угорницької сільської ради неподалік від Івано-Франківська), а «дідо Яків жив у Бучачі [нині місто в Тернопільській області. – В. Б.], завідуючи частию лісу славного монастиря василіанів, за що було дозволено моему батькові побирати науку в славній на той час школі отців-монахів василіанів». У Бучачі Юліан Якович Кобилянський закінчив і перший клас гімназії, що підтверджує свідоцтво, видане 23 жовтня 1841 року, але далі вчитися не зміг. У 1841 році померла його мати Параска, батько ж невдовзі одружився вдруге, хлопцеві довелося повернути-

ся до Баб'янки, де вже господарювала чужа йому людина – мачуха. В автобіографії О. Кобилянська зазначила: «Батько, усунений вже з школи, не маючи чим оплачувати науку, покинув рідні молодші й старші сестри [Ганну, Софію, Юлію. – *Б. В.*] зі злою мачухою й пішов, випосажений 14-ма роками й прегарним голосом, у світ».

Здолавши понад три десятки кілометрів, Ю. Кобилянський опинився спочатку в місті Коломия. З 8 листопада 1841 року до 24 травня 1842 року був домашнім учителем у родині місцевого жителя Цісельського, що засвідчено виданим хлопцеві листом-рекомендацією для подальшого працевлаштування: «Юліан Кобилянський давав моїм дітям уроки за програмою нормальної школи, навчав порядно поводитися, перебуваючи у мене, проявив себе скромним і людяним».

Відтак шлях повів Кобилянського на Буковину, де в той час навіть з такою освітою, як у нього, була можливість влаштуватися принаймні дрібним канцеляристом. У місті Серет (Румунія), що за 120 кілометрів од Коломиї, ним заопікувався відомий «далеко й широко з своїх великих духовних здібностей і також образования», як згодом писала О. Кобилянська, місцевий священик Ігнатій Бучацький. Він щиро перейнявся долею хлопця, допоміг улаштуватися на роботу спочатку домінікальним писарем, спонукав його підвищувати свій освітній рівень, зокрема, досконало вивчити німецьку мову, якою обов'язково послуговувалися працівники адміністративних установ Австро-Угорської імперії (зго-

дом Ю. Кобилянський вільно володів українською, німецькою, польською, румунською мовами).

Зі збереженого донині, датованого 29 червня 1889 року, «Службового листка» батька О. Кобилянської довідуємося: 29 травня 1842 року він став присяжним домінікальним писарем у кількох буковинських селах. Ці функції виконував по 9 вересня 1849 року. Згодом, склавши попередньо відповідні «правничі іспити», понад 4 роки – мандатор і суддя в буковинських селах Станівці, Теодорешти, Солонець, Захарешти і Банилів. 30 вересня 1855 року Кобилянського призначають повітовим канцеляристом при повітовому управлінні в місті Гура-Гумора. Цю ж посаду він обіймав з 3 вересня 1868 року по 30 березня 1873 року в Сучаві (повітове місто в Південній Буковині, нині на території Румунії), після чого понад два роки був повітовим судовим секретарем повітового суду в Садгорі (нині – район міста Чернівці) та Кімполунзі (Румунія). 26 травня 1873 року декретом № 4012 Вищого крайового суду у Львові йому надають звання судового секретаря одинадцятого рангу, а з 13 червня 1875 року за вказівкою Чернівецької крайової президії призначають повітовим секретарем при старостві в Кімполунзі, де він працював аж до виходу на пенсію в липні 1889 року. Загальний трудовий стаж Юліана Яковича становив 47 років, 1 місяць і 2 дні.

Звертаємо увагу на службові переміщення не тільки для того, щоби знати, коли і на якій посаді працював глава ро-

дини, але й для з'ясування того, де після народження мешкала майбутня письменниця, адже, крім часу виконання Ю. Кобилянським службових обов'язків у Садгорі (дружина й діти залишалися у Сучаві), із ним постійно перебувала і його сім'я.

По материнській лінії, читаємо в автобіографії «Про себе саму», дід письменниці – Йосип Вернер – був далеким родичем німецького драматурга-романтика Захари Вернера (1768—1823). У 18-річному віці Йосип зі своїм батьком, колишнім фабрикантом, потрапив у Галичину. Згодом разом з одним своїм товаришем став орендарем невеличкого буковинського села Димка (нині село Глибоцького району Чернівецької області). Батько ж його, тобто прадід О. Кобилянської, повернувся додому, як пише письменниця: «Здається, до Познані, звідки відвідував ще раз або й два свого сина Йосифа». Незабаром спільник И. Вернера, «ошукавши його славно, втік до Галичини, а він купив собі за чесно запрацьований гріш невеличкий шматок землі й розгадувався на ній тут же, в Димці, де й жили з жінкою до кінця життя свого».

Родина бабусі О. Кобилянської – Луції Кучмаєвської – походила з Польщі. Її батько, «дідич поляк-емігрант», перебрався до Галичини під чужим іменем «через польське повстання з Росії» й, «поживши недовго там з родиною, помер нагло з жінкою на холеру, оставивши три доньки-сироти, котрі порозбирали заможніші поляки між себе. Так, приміром, виховувалася Луція, пізніше жінка Йосифа Вернера,

в домі графа Голуховського, будучи товаришкою дитячих забав гр. Агенора Голуховського». Ідеться про Польське повстання (інша назва – Листопадове) – національно-визвольне повстання поляків проти Російської імперії. Розпочалося воно в листопаді 1830 року у Варшаві, охопило Королівство Польське й поширилося на землі Правобережної України та Білорусії. Європейська громадська думка ототожнювала його зі справою боротьби проти реакції та абсолютизму за свободу і демократію в Європі, а західноєвропейські країни прийняли численну польську еміграцію, яку незабаром назвали «Великою еміграцією». Згадка про дитячі забави в товаристві Агенора Голуховського, який із 1849 року упродовж десятиліть очолював Галицьке намісництво – вищий орган австрійської влади в Галичині, тобто був особистим представником цісаря в цій провінції, свідчить, що родина бабусі письменниці справді належала до знаних польських аристократичних родин. У тих колах, загальновідомо, домінували польські звичаї, устрій, мова. Але звернімо увагу на твердження О. Кобилянської про те, що в Галичині її бабуся вийшла заміж за молодого німця Вернера, «котрий навчився вже не лиш польської, але й української мови, а котрою володіла не менше, як муж, і його жінка Луція». Отже, і дід, і бабуся знали й шанували мову народу, серед якого жили (И. Вернер постійно спілкувався із селянами, адже був помічником управляючого маєтку графів Чижів).

У Йосипа та Луції Вернерів було двоє дітей – син Стані-

слав (у листах його часто називали Сяхо), який жив разом із батьками в Димці, «вдався, на жаль, у свого діда, колишнього фабриканта Вернера, розпившись доволі вчасно; він не дав працюючим і чесним батькам сподіваної розради й помочі на старість, помер, переживши родичів, у бідності, ба майже в злиднях», і донька Марія. Народилася вона 20 липня 1837 року в селі Юрківцях (нині село Заставнівського району Чернівецької області), де тимчасово мешкали батьки, а виховувалася переважно в сім'ї доброго знайомого Вернерів, українського священника Миколи Урицького, який жив у сусідній із Димкою Глибоці (нині райцентр Чернівецької області), «де була численна родина й для доньок держано гувернантку».

20 липня (тобто в день свого народження) 1856 року Марія Вернер вийшла заміж за Юліана Кобилянського. 31 січня 1858 року в них народився син Максиміліан (Максим, Макс), 26 грудня 1859 року – син Юліан (Юлько), 17 грудня 1861 року – дочка Євгенія (Генця), 27 (у довідці про день народження записано 26) листопада 1863 року – Ольга, 8 січня 1866 року – Степан (Стефан, Стефко, Стефцьо), 16 червня 1875 року – Олександр (Сясько, Алекс), 10 червня 1877 року – Володимир (Власько).

По закінченні Сучавської гімназії Максим Кобилянський вивчав право в Чернівецькому університеті, а потім працював секретарем суду в буковинських містечках і Чернівцях. 24 червня 1886 року він одружився з чернівчанкою Анелею

Грбовською, у них було дві дочки – Константина (Констанція) і Марія. Його сім'я вирізнялася москвофільськими поглядами, а під час Першої світової війни дочка Марія навіть зустрічала хлібом-сіллю російські війська в Чернівцях. У 1917 році, боячись переслідувань австрійської влади за такі симпатії, М. Кобилянський з дружиною та сім'єю Марії Бондюк (прізвище за другим чоловіком, колишнім офіцером царської армії) переїхав до Одеси. Помер він там 27 серпня 1922 року. Про останні дні життя свого батька в листі до О. Кобилянської від 20 травня 1927 року Марія писала: «Бідний батько помер в 1922 році в Одесі. Лікар вважав, що на серцеву недугу, але навряд чи це так. Він схуд так, як покійний дядько Власько, безперервно кашляв, ставав усе слабшим, аж поки спокійно не заснув навіки. Весь свій вільний час присвячував він студіям музики і залишив велику кількість композицій. Чи вони мають якусь вартість, я не знаю».

З юних років і, як видно з цитованого листа, до самої смерті М. Кобилянський дуже любив музику, грав на скрипці й сам komponував музичні твори. Щоправда, про їхню вартість сьогодні судити важко, бо вони не збереглися, але про музичну освіту брата, про гру Максима на скрипці є згадка в невеличкій рукописній книжці, названій «Спогадами», сестри письменниці Євгенії: «Кілька місяців навчався Макс гри на скрипці. Але далі продовжувати навчання йому не дано можливості, і ми вдвох грали все тільки по слуху, як два цигани». А на сторінках, які стосуються подій 1881 року, за-

значено, що влітку до брата в Кімполунг приїжджав Ераст Мандичевський і вони разом із ним виконували різні музичні твори. А незабаром, за словами Євгенії, вже в Чернівцях Максим, вона і Мандичевський відповідно на скрипці, фортепіано та віолончелі «грали на двох вечорах тріо Бетховена».

Безперечно, неординарним був брат Юліан (помер 11 вересня 1922 року в Чернівцях), філолог за освітою. Відомо, що в юності він разом з Ольгою та Євгенією також брав участь у концертах і виставах у Кімполунзі. Як і Максим, під час навчання в Чернівецькому університеті привозив молодшим братам і сестрам книги, по змозі передавав їм свої знання. Пізніше був професором гімназій у Коломиї та Чернівцях, одним із перших в Україні почав працювати над латинсько-українськими та грецько-українськими словниками, є автором унікальних наукових статей, підручників, «Латинсько-українського словаря» (660 сторінок), який і досі становить цінність для фахівців. За укладання цього словника Ю. Кобилянський став кавалером ордена Франца-Йосифа. Про нього як про відомого лексикографа мовиться в ряді енциклопедичних видань.

26 липня 1892 року Ю. Кобилянський одружився із спольщеною італійкою Ізабеллою фон Ферро, батьки якої – збіднілі поміщики – мали садибу в селі Мігученах (тепер село Михайлівка Глибоцького району Чернівецької області), що межує з Димкою. Там часто перебувала О. Кобилянська,

письменниця дуже любила ходити туди пішки через поля. На початку століття Юліан збудував у Чернівцях на вулиці Балті-Нестора, 11 (нині будинок № 43 на вулиці Олега Ольжича) власний дім. У ньому протягом 1920—1925 років жила О. Кобилянська.

Сестра Євгенія так само, як і Ольга, змушена була обмежитися початковою освітою, упродовж 5 років навчалася в конвінкті (приватна школа) «однієї польської пані», про яку писала так: «Навчила мене читати і писати по-польськи, а також по-німецьки, залишилися у мене і уривчасті знання з французької мови. Коротко кажучи, навчила мене дуже мало. Батько протягом 5 років платив їй шалені гроші, а я залишилася з тим самим розумом, який був у мене на початку». Тож згодом довелося поповнювати знання самотужки. Вона багато читала, про що, зокрема, свідчить досить великий за обсягом блокнот, де записані назви прочитаних у 1880-х роках творів різних авторів. Тут і Діккенс, і Золя, і Гюго, і Шпільгаген, і Жорж Санд, і Дюма, і багато інших письменників.

З дитинства Євгенія дуже любила музику. В її «Спогадах» є такий запис: «В сусідстві з нами жила одна родина, де грали на фортепіано. Не раз просиджувала я під цим будинком і прислухалася до їхньої гри. Мати мала вдома гітару без струн.

Я натягнула замість струн нитки і пробувала одним пальцем грати пісні. Коли б я тепер слухала щось подібне, це при-

водило б мене до відчаю».

Тонкий музичний слух Євгенії помітила її вчителька й порадила батькові віддати дочку вчитися гри на фортепіано. З 9-річного віку протягом кількох років опановувала сестра письменниці секрети музики. Їй пророкували велике майбутнє, принаймні в Кімполунзі вона вважалася найкращою піаністкою. Постійно грала на музичних вечорах у своєму місті, неодноразово брала участь в концертах у Чернівцях. У 1878 році Євгенію запросили на ювілей письменника Миколи Устияновича. Якраз тоді там відбувся міський концерт, на якому вона акомпанувала до окремих пісень, разом з Марією Устиянович у чотири руки грала «Угорські танці» Брамса. А взагалі в репертуарі Євгенії, як можна довідатися з різних джерел, були також твори Мендельсона, Бетховена.

В юні роки Є. Кобилянська робила літературні спроби. У фондах Чернівецького музею О. Кобилянської зберігаються три її вірші-присвяти матері, написані польською мовою, її перу належать дві алегоричні новели – «Струмочок», «Скала і Потічок». Окрім того, вона – авторка досить великих за обсягом «Спогадів» (загальний зошит), що цитовані тут.

Однак старшій дочці Кобилянських не вдалося розвинути свої творчі здібності. Їй судилася доля більшості жінок того часу – заміжжя та сімейні клопоти. 26 серпня 1886 року вона одружилася з Юліаном Урицьким, який за фахом був механіком (тоді ця професія вважалася рідкісною). У листі до О. Кобилянської від 22 червня 1885 року вона розповіда-

ла про основні риси характеру свого майбутнього чоловіка: «Юлько не з буковинців і не з галичан. Найдовше він жив у німецьких краях і, як усі німці, має здорові погляди. Він був у Баварії. Його характер знаю ґрунтовно. Він дуже вольовий, відважний, як лев. Не одну людину врятував од смерті. При цьому він дуже чутливий і делікатний. Також дуже гордий».

Після одруження Євгенія з чоловіком жила в Димці, де вони мали приватний будинок. Із 1909 року (після смерті Ю. Урицького) десь до кінця 1912 року – в буковинському містечку Заставні разом з братом Олександром, а за кілька місяців після того, як помер батько, самотня, хвороблива Є. Кобилянська-Урицька переїхала до сестри Ольги в Чернівці. Померла вона 8 травня 1917 року, похована в сімейному склепі Кобилянських.

Проживаючи переважно в селі, Євгенія добре знала життя, побут, звичаї селян, записувала народні пісні. Чимало з її розповідей використала у своїй творчості О. Кобилянська. Зокрема, для створення новели «За готар».

Крім старших братів і сестри, мала письменниця трьох молодших братів – Степана, Олександра, Володимира. Щоправда, Степан жив у родині дуже мало. У 1878 році 12-річним хлопцем він вступив до військової школи в місті Вінер-Найштадт (біля Відня, Австрія), яку закінчив 1 червня 1884 року в чині молодшого лейтенанта. Прикметно, що в мистецьких довідниках натрапляємо на статті про нього як про художника.

Малювати почав ще в дитинстві. Не залишив цього захоплення й після того, як став військовим. Коли ж Степана направили служити в 24-й піхотний полк у Відні, він одержав можливість відвідувати Віденську академію мистецтв. У 1890-х роках служив у військових частинах, дислокованих у Чернівцях та Радівцях (місто в Румунії), а з кінця 1899-го до 1909 року знову жив у Відні, причому якийсь час навіть викладав мистецтвознавство у військовій академії. У 1909 році Степан був переведений до міста Марібор (Словенія). Там залишився жити після виходу 1919 року у відставку в чині полковника австрійської армії, там він і помер 1 лютого 1940 року. Виконуючи останню волю покійного, його тіло піддали кремації в австрійському місті Грац, а урну з прахом установили на Маріборському цвинтарі «Побреже».

С. Кобилянський – автор пейзажів, замальовок з життя гуцулів, невеликих картин батального жанру, портретів. Найдовершеніші його твори – «Пейзаж з Кімполунзьких гір» (1887), «О. Кобилянська в хустці» (1889), «Портрет О. Кобилянської» (1910), «Портрет Т. Г. Шевченка» (1911), «Портрет матері» (1913), «Зимовий краєвид (воєнний нарис)» (1915), «Голландський пейзаж» (1915), «Гірський краєвид» (1915), «Осінній пейзаж» (1915), «Старовинна галицька церква» (1915), «Пізня весна» (1916), «Пейзаж» (1924).

Про С. Кобилянського та його дружину (26 січня 1897 року він одружився у Чернівцях з Євгенією Шанковською) з

великою симпатією згадує в декількох листах Леся Українка. Під час військової служби в Чернівцях він заприятелював з письменником Осипом Маковеем.

Наймолодші брати – Олександр і Володимир – росли під безпосередньою опікою сестри Ольги, яка, зрозуміло, мала великий вплив на їхнє виховання. О. Кобилянський після закінчення в 1900 році правничого факультету Чернівецького університету працював на відповідальних посадах у юридичних установах міст Чернівці, Заставни, Вашківці, був комісаром поліції в Кімполунзі, де й помер у 1933 році (похований у родинному склепі Кобилянських у Чернівцях). Його позашлюбна донька Олена (для домашніх – Галюся) стала прийомною донькою письменниці.

Юридичний фах Олександра не завадив йому цікавитися літературою, перейматися письменницькими клопотами сестри. А коли ще був студентом, у 1898 році навіть написав передмову до перекладеної німецькою мовою повісті «Царівна», яку авторка мала намір видати в Берліні. «Олександр укладає собі якесь вступне слово, де хоче порівняти всі три повісті», – писала О. Кобилянська до О. Маковея 23 вересня 1898 року, зауважуючи, що її брат поставив на меті порівняти з «Царівною» два інших твори – «З доброї сім'ї» німецької письменниці Габрієли Рейтер та повість «Тереза» італійської письменниці Нейєри (Анна Радіус Цуккарі), які певною мірою були схожі за своєю тематикою. В 1899 році Олександр разом із сестрою Ольгою також переклав німець-

кою мовою байку Наталії Кобринської «Чудовище».

Наймолодший брат письменниці – Володимир – ріс допитливим, залюбленим у природу хлопчиком, колекціонував різних комах, пізніше добре грав на віолончелі. Захоплювався народною творчістю, допомагав збирати фольклор відомому дослідникові історії, побуту, культури буковинського краю Раймондові Фрідріху Кайндлю. Володимир був надзвичайно здібним, наполегливим, можливо, навіть занадто пунктуальним, скрупульозним. У народній школі, в гімназії, в Чернівецькому університеті, юридичний факультет якого він закінчив 1901 року, вчився тільки на «відмінно». В 1903 році здобув звання доктора юриспруденції, працював судовим практикантом у Чернівцях. Постійно жив разом з батьками та сестрою Ольгою.

Кобилянська дуже любила наймолодшого брата. У них, крім великої зовнішньої схожості, було чимало спільних інтересів, з ним вона часто ділилася своїми задумами, планами. Коли в 1899 році письменниця разом з О. Маковеєм готувала збірник творів українських новелістів для видання в Німеччині, Володимир взяв участь у цій підготовці, переклавши німецькою мовою розвідку Івана Франка «Русько-українська література», першу частину якої упорядники збірника хотіли використати як вступну статтю. Щоправда, переклад так ніде й не був опублікований.

Доля брата спонукала О. Кобилянську написати повість «Через кладку». В автобіографії «Про себе саму» підкреслю-

вала: «Може, була б її ще не написала, та невмолима смерть мого дорогого, незабутнього брата Володимира, який одинокий був у родині, з котрим я іноді говорила про дещо з своїх думок і планів, – пхнула мене до скоршого написання того оповідання». Твір присвячений В. Кобилянському, який і став прототипом Нестора, героя цієї повісті. У написанні повісті письменниця щедро використала біографічні матеріали: щоденники свої і брата, листування з ним.

Володимир помер через сухоти. Він змалку часто хворів, легко застуджувався, але, повністю віддаючи свої сили спочатку навчанню, а потім роботі, нехтував здоров'ям, порадами лікарів, а хвороба прогресувала. Марним було лікування на відомому австрійському курорті Арко, повернувшись із якого до Чернівців, за декілька днів Володимир помер. Це сталося 2 червня 1909 року. Похований В. Кобилянський у сімейному склепі в Чернівцях.

З автобіографії постає майже іконописний образ матері письменниці: «Ах, та Марія! Це й була справдішня Марія. Вийшовши молоденькою ледве 18-літньою за мого батька, стала моєю, ні – нашою матір'ю, бо нас було більше дітей в хаті – сама я була четверта з ряду. Полюбивши батька, а з тим і його рідну мову, переступила без вагань на його просьбу на його віру, причинившись так до основания чисто української хати. Вона не була вчена... Ні, того часу не подавалось жінкам середньої верстви великої науки. Господарське знання, знання красного шиття, гафтів, краснопис...

знання Святого Письма, читання взагалі, знання французької мови (хоча б лише поверхове), гра на гітарі, танці – от і все, що давалось дівчині як духовне віно». Зауваживши, що обов'язок стати матір'ю і дружиною вона перебрала все ж таки без знання французької мови та гри на фортепіано, О. Кобилянська окреслює найвизначальніші риси своєї матері: «Скільки то чуття, глибокого, святого чуття... Скільки безгранично! доброти, біблійної лагідності, жіночої ніжності мала вона в собі. Чого не доконав батько в вихованні на дітях своєю повагою, строгістю й фанатичною консеквенцією [послідовністю. – В. В.] – те довершила вона своїм супокійним розумом, лагідним наказом, погладженням, повним любові, рукою по голові – і все сповнялося. Відкись бравсь той послух, хоч із зморшками німого невдоволення на чолі, та все-таки він брався звідкись. Так і у хлопців, і в дівчат, у старшої сестри моєї – і в мене».

Письменниця розповідає про готовність матері завжди прийти на допомогу батькові, який, «мов у ярмі, працював день у день нижчим урядником у бюрі, без відпочинку, без відпусток, вірно, щиро».

За твердженням О. Кобилянської, людські та громадянські чесноти, працьовитість, непохитність вона сама та її брати й сестра Євгенія успадкували від батьків: «Збираючися до писання своєї біографії, я не могла не спізнати хоч одним словом ту свою матір, вдачі котрої я чи не все своє єство завдячую, і вічно трудящого батька».

Ю. Мулик-Луцик у книзі «Духовий портрет Ольги Кобилянської», аналізуючи значення й особливості різних впливів на формування видатної письменниці, скористався щойно цитованою біографією, аби підкреслити: «У Кобилянської <...> обставини склалися щасливо: батьки її розуміли, викликали в неї любов, пошану і довір'я, тому могли впливати на неї в її дитинстві і в юності».

Можна впевнено говорити про значний вплив матері на О. Кобилянську. Характерно, що вже з юних літ вона, беручи приклад із матері, могла бути (і за необхідності була) берегинею дому. Це особливо виявлялося тоді, коли мати нездужала, а згодом, навіть з ореолом знаменитої письменниці, Ольга взяла на себе всі домашні клопоти, ставала – без перебільшень – опікункою всіх членів родини, які разом із нею мешкали. Марія Бобикевич, донька відомого українського письменника Миколи Устияновича, давня подруга О. Кобилянської, описувала одні зі своїх годин у неї: «Немало здивувало мене, що вона всім занималася вдома, попри її письменницьку працю. То щось прятає [прибирає. – В. В.] у хаті, то знову біжить у кухню, там щось зарядить [затіє, зробить. – В. В.]. То всякі інтереса притикають сюди, туди, а все до неї».

Схожість між донькою – Ольгою – і її матір'ю – помітимо, коли після спогадів М. Бобикевич натрапимо на таку характеристику матері в автобіографічному нарисі письменниці «Доля»: «Она появлялася нечутно тут і там... і всюди щось робила – поповняла щось і доводила до кінця і досконало-

сти. Де появлялася, прокидалася гармонія і мир. Її називали добрі приятелі Св. Анною». Відомо, що так називала Марію Кобилянську Леся Українка.

А в листі до видатного українського культурно-освітнього та політичного діяча Олександра Барвінського від 17 грудня 1909 року О. Кобилянська підкреслювала й таку особливість поведінки матері щодо доньки: «Мати моя, хоч без вищого образования, в нічім мене не спиняла, до нічого мене не силувала, і все була рада, коли бачила, що або читаю, або пишу». Тільки одного разу, за словами письменниці, запитала, що ото вона так багато пише, а коли Ольга (творила якраз одну зі своїх новел), не знаючи, куди подітися від сорому, відповіла, що нічого, то мати сказала: «Чи то буде потрібне для чогось, що стільки пишеш?». «І більше ніколи не допитувалась, не забороняла. Добра була! Добра і мудра», – констатувала О. Кобилянська. Можна здогадуватися, що тоді для дівчини поведінка матері не тільки сприяла, а можливо, і благословила на творчість. Такий здогад підсилюють рядки з того ж таки нарису «Доля»: «Марія, сама жадна духового корму, кинулась на книжки. Читала вдень і начею. Можна сказати ночами читала <...> І тайком... мало-помало, а потім чимраз частіш почали появлятися в її дневнику стихи. Її мати – незвичайно розумна і добра жінка, одна з постатей біблійних... – не спиняла її ніколи в читанні. Чомусь інстинктом своїм материнським, віщим... відгадувала, що книжки мають стати саме тій її дитині самотнім прибі-

жищем на світі...»

О. Кобилянська була віруючою людиною. Це засвідчила своїм життям і творчістю, але вірила своєрідно. Їй не можна приписати ні релігійного фанатизму, ні атеїзму, як це намагалися зробити радянські ідеологи, трактуючи крізь вигідну для них призму твори письменниці «На полях», «За готар», «У св. Івана». Вона неординарно сприймала церкву й молитву. Сам процес християнської молитви розуміла як таїнство, що, імовірно, перейняла від матері. В автобіографії «Про себе саму» читаємо: «Мати моя не була побожна... в звичайнім значенні слова. Її бачили лиш рідко в церкві з дітками (по більшій часті – з нами двома дівчатками), вона не мала на те часу. Зате, коли дітвора вилетіла з хати в свято, неділю, мов з вулія, вона брала за молитвеник свій і, усівши... десь в куток якоїсь софи, почала молитися. Тоді ніхто з дітей не переривав мамі мольбу. А коли хто й переходив випадком коло неї... звільняв ходу й відходив уже на пальцях: **мама молилася** [виділено О. Кобилянською. – В. В.]. Не дивилася на нікого... й не говорила... бувала тоді якась така **інша**, така, як свята».

Тож природно, що О. Кобилянська, реагуючи на закиди про те, що вона, мовляв, не ходить до церкви, писала в листі до О.Маковея від 21 квітня 1899 року: «Се правда, що я тут не ходжу до церкви, але як я на силі – я ходжу. **Я не можу з великою публікою враз молитися** [підкреслення наше. – В. В.], але се, може, тяжко такому поняти, котрий ціле своє

життя комедію грає».

Марія Кобилянська померла 17 вересня 1906 року. Коли недуга приковувала її до ліжка, що траплялось доволі часто, першою і найкращою її помічницею, рятівницею була Ольга. Про той оповитий трагедією найбільшої втрати час О. Кобилянська написала 11 жовтня 1906 року в листі до дружини О. Барвінського Євгенії: «Дорогої моєї матері, найщирішої приятельки, вже нема – і ніколи більше не буде. Від минувшої осені цілком не вставала, і я мала в ній малу дитину, котру мусила-м доглядати і власноручно годувати. Бідна вона була і мучена через лежання, але послідні дні... мучилася страшенно. Померла на моїх і моєї сестри руках. На її похороні я навіть не могла бути, бо єсьм сама дуже нездорова. Доперва перед кількома днями їздила-м на цвинтар, де побачила-м вже відразу лиш її могилу. Не можу і тепер звикнути до думки, що вона може деінде бути – як не коло мене.

Говорю про неї з Вами, дорога моя пані, бо оскільки мала-м нагоду пізнати Вас, носите і Ви подібне серце, і таку ж душу, як вона, – і я люблю і шаную Вас з цілої душі.

Всім, що мають ще матерів і родичів, говорила б я заєдно: любіть і шануйте тих Ваших найдорожчих приятелів. Бо все можна по два рази в житті мати, лиш матір і батька вже ні».

Характеризувати вплив батька на особистість О. Кобилянської набагато складніше. Він, безперечно, був для неї зразком того, як досягти життєвої мети, як долати перипетії долі. Письменниця буде пишатися тим, що він, потрапив-

ши на Буковину в 14-річному віці, самотужки зумів здобути необхідну освіту, чесно працював на різних посадах, захищаючи насамперед інтереси знедолених, що завжди користувався повагою і у простолюду, і у своїх зверхників, спромігся дати належну освіту синам і, зрештою, єдиний забезпечував велику родину.

В автобіографічному нарисі «Доля», однак, О. Кобилянська так характеризує його: «Строгий, жестокий мужчина, котрий лиш рідко бував ніжним». А в листі до О.Маковея від 13 січня 1899 року напише: «Ви гадаєте, що якби я бралася і до найгрубішої праці, то батько би сказав: дівче, шкода часу та й тебе до того. Ніколи. Підлогу шурувати і писати – се все одно. В нього се не має вартості».

В окремих щоденникових записах О. Кобилянської йдеться про надмірну ощадливість, навіть скупість батька. Через це донька неодноразово нарікала на нього. Пізніше, щоправда, прийшло розуміння того, що Юліан Якович постійно був змушений думати про те, як прогодувати й одягнути велику сім'ю, як вивести в люди дітей. А риса ощадливості, вміння використовувати все без втрат характеризуватиме згодом і саму письменницю. У спогадах, позначених криптонімом «М. Г.» [очевидно, Марія Герасимович. – В. В.], прочитаємо: «Я завважила в письменниці великий господарський змісл. В її домі не найдеться нічого, що було би забагато, все обраховане, все потрібне, все зуживається».

«В сім'ї Кобилянських панував старий, традиційний,

патріархальний дух української віри, мови й звичаїв, на базі яких існує цей органічний патріотизм, що його можна назвати народно-психологічним у порівнянні до т. зв. раціоналістично-соціологічного патріотизму модерних поступовців», – зауважив Ю. Мулик-Луцик.

Родинне середовище, умови життя й побуту сформували в О. Кобилянської розуміння необхідності наполегливої праці для досягнення запланованого чи омріяного. На доказ цього наведемо уривок із її щоденникового запису, датованого 8 квітня 1884 року, де письменниця, описуючи своє захоплення творами Марлітт (Євгенії Іон), які прочитала «вже по чотири чи й по п'ять разів», зауважує: «Я збираю гроші, хочу придбати собі твори Марлітт. Шию укривало з клаптиків матерії, яке потім продам для цього».

Сімейні традиції утвердили в ній необхідність з великою повагою ставитися до батька та матері, що неодноразово змушувало Ольгу гамувати в собі навіть найсокровенніші бажання, переосмислювати власні вчинки. Хіба не через це майбутня письменниця відмовилася від наміру стати професійною актрисою? У її щоденнику 1 квітня 1886 року заготовано, що вона мала змогу потрапити до трупи українського театру, але відмовилася, зважаючи й на те, як би такий крок потрактував її батько, і враховуючи сімейні обставини: «Мені відповіли, що ладні мене взяти й чекають мого приїзду, якщо не буде заперечень з боку моєї родини. Я, звичайно, не могла татові нічого сказати, бо напевне спалахнула

б нова буча. А крім того, Генця виходить заміж, і я не можу залишити бідолашну мамцю, бо вона часто хворіє і якось особливо мене любить. Татко теж нездужає, став сварливий і дратівливий. Що б тут без мене було? Тому я відповіла, що батьки мені не дозволяють і я не можу здійснити свого наміру. Лист мій був дуже ввічливий, я написала, що не кидаю думки піти на сцену. Я багато, дуже багато втратила, що не пішла, але тепер учитимуся співу і колись таки поступлю до театру. Хто зна, які ще можуть настати часи, тобто, що вони принесуть?»

Офіційна освіта О. Кобилянської, як знаємо, була початковою – чотирикласною. Підвищувати свій освітній рівень їй довелося самотужки. А потяг до знань розвивали передусім батьки. Чомусь біографи письменниці оминають увагою рядки автобіографії 1927 року, які містять інформацію про невелику, але добірну бібліотеку в Кімполунзі, що з неї за незначну грошову заставу можна було брати книги: **«Тут я загніздилася; а що саме мій батько був тим, через котрого можна було набувати книжки, я діставала їх без перешкод, тим більше, що батько й мати піддержували в нас, дітей, дуже рано стремління і охоту до освіти»** [підкреслення наше. – В. В.].

Треба також віддати належне і старшим братам О. Кобилянської – Максимові та Юліанові, котрі також впливали на формування читацьких уподобань сестри: «Брати мої старші, що перебували в школах і вертали на ферії, були моїми

дорадниками й авторитетами, особливо коли повступали на академію в Чернівцях, де мали можливість час від часу достарчати мені доступні й поважні твори та німецьких класиків, як Гете, Шіллер, відтак Шекспір, що ставав мені щодалі милішим, то знов твори Гейне, дещо з Гердера й ін.».

Перелік творів, які майбутня письменниця прочитала в юності, можна продовжити, до того ж найстарший брат Максим, навчаючись у Чернівцях, привозив Ользі книги, ноти, допомагав займатися самоосвітою, а найголовніше – був її першим критиком, порадником і помічником на літературній ниві. Ознайомившись із ранніми творами своєї сестри, він писав їй у листі від 29 грудня 1883 року: «Ти безперечно маєш талант, чого і найгостріші критики тобі не зможуть відмовити. Старайся його використати, читай багато, щоб тим самим набути широких і різнобічних знань. Зміст книжки повинен бути **не забавним, а повчальним** [підкреслення наше. – В. Б.]. Твої речі багаті думками, читаються легко і без утоми. Зберігай свою пристрасть, бо саме вона, на мою думку, дає життя мертвим буквам. Я б тобі радив зараз нічого не писати, щоб мати більше часу для читання. Читаючи, роби виписки добрих, здорових думок, і з особливою увагою треба стежити за характерами окремих осіб, бо ж вони промовляють твоїми устами. Я постараюся придбати для тебе історію літератури, щоб ти могла вирішити, в якому напрямкові зможеш успішно працювати. Ти ще молода, маєш досить часу для творчості, кріпи свій живий дух читанням... Не со-

ромся переді мною, бо я твій найщиріший друг і оборонець.

О! Щоб усі так думали, як ти, то на світі не потрібні були б юристи-правники».

Ці ж твори – очевидно, «Гортенза» (1880) і «Воля чи доля» (1883) – Максим давав читати також своєму товаришеві, студентові Адольфу Крамеру, добре обізнаному з літературою. Про враження, що справив на Кобилянську згаданий лист Максима і наступний, де він повідомляв, що передав Крамерові її твори, довідуємось із щоденника письменниці. Увечері 30 грудня 1883 року вона занотувала: «Сьогодні – власне, вчора – я отримала дуже гарного листа від Макса, де він, між іншим, пише, що прочитав усі мої новели, високо їх оцінює і заохочує мене писати далі». А в записі від 5 січня 1884 року знову йдеться про старшого брата: «Нині Макс написав мені, що вже був з моїми новелами в Крамера і що той сприйняв їх захоплено. Ох, усі Максові листи такі гарні, я їх зберігаю. Тепер уже і я могла б написати Крамерові, але як? Він такий освічений, а я...»

Незабаром за сприяння Максима молода письменниця зустрілася з Крамером, який, як можна зрозуміти висновок із щоденникового запису від 30 серпня 1884 року, доброзичливо відгукнувся про один з її творів: «З Крамером справи стоять так: він прочитав новелу, сказав, що вона добра і я маю хист, проте її треба поправити, і він це зробить. А ще він вважає, що моя німецька мова погана, видно, що я слов'янка. Я задоволена, бо якщо Крамер схвалив новелу, то це

вже добре».

Щире, неупереджене сприйняття перших літературних спроб сестри найстаршим братом, його поради та консультації А. Крамера (зберігся також його лист до М. Кобилянського від 26 червня 1885 року з конкретними заувагами, що стосуються тодішнього доробку О. Кобилянської) на ранньому етапі творчих пошуків і сумнівів усе ж таки підтримували віру молодій письменниці в необхідність присвятити себе художньому слову. Її літературний хист принаймні був помічений.

Цікаво, що творчістю сестри зацікавився і молодший брат Степан. О. Кобилянська записала у своєму щоденнику 25 вересня 1886 року: «Недавно Стефцьо, коли я спокійно розмовляла собі з ним і з Юльком, запитав, чи я не маю потягу до поезії і чи не пишу. Зайшла мова про те, чи я не хотіла б здати матуру. Згодом я розповіла Стефкові, що пишу, а ввечері він прочитав «Вона вийшла заміж» і «Видиво». Він був дуже схвильований і довго не міг заснути. Вранці він щиро сказав мені, де я зробила помилки і на що мені, пишучи, завше треба звертати увагу, порадив неодмінно писати далі й пообіцяв, що коли я ще напишу новелу, він пошле її на суд своєму приятелеві Швайгертові...»

С. Кобилянський навчив сестру майстерності верхової їзди. «Я вчилася з ним верхом їздити, шаблюкою орудувати», – зазначить вона в автобіографії «Про себе саму». Що стосується верхової їзди, то О. Кобилянська опанувала її на-

стільки, що не всі чоловіки в Кімполунзі могли позмагатися з нею. Мабуть, і так дівчина утверджувала впевненість у собі, усвідомлення своєї вартісності та несхожості на пересічне жіноцтво.

Склалося так, що кожен із родини Кобилянських залишив певний слід у житті письменниці. Усі в сім'ї захоплювалися народною творчістю. У фондах Чернівецького літературно-меморіального музею О. Кобилянської зберігаються родинні збірники із записами українських, російських, польських, сербських народних пісень і пісень літературного походження. У родині панувала традиція у визначні дні занотовувати в альбом винуватця врочистостей улюблену пісню, вірш або ж уривок із якогось твору. Найвартісніший альбом – брата письменниці Юліана. Він, як ми зазначали, допомагав Ользі добирати книги для читання, давав поради щодо творчості, був палким поціновувачем театрального мистецтва, грав у самодіяльних виставах, добре співав. Причому часто співав разом з Ольгою.

Парадоксально, але навіть у своїй згуртованій щирістю родині О. Кобилянська вперше збагнула й нерівність чоловіка та жінки, що була запрограмована ментальністю тогочасного суспільства: батьки дбали, щоби вивести в люди синів, бо ж від їхньої освіти, від здобутого фаху залежатимуть створені ними сім'ї, а дівчата мусили знати три «К»: Kinder, Kirchen und Küchen (дітей, церкву і кухню відповідно). І п'ятеро братів письменниці здобули вищу освіту, а во-

на, як і сестра Євгенія, обмежилася початковою: «В хаті були старші брати – їх треба було утримувати в гімназії... і для дівчат зачинились брами науки». Отже, сім'я певною мірою дала підстави О. Кобилянській в доповіді «Дещо про ідею жіночого руху» наголосити: «Коли в родині з'явиться синок – родичі тішаться, коли з'явиться дівчина – сумують. Чому то так? Чому воно, сиротятко, принесе уже малесеньким життям своїм сум з собою. Воно тому так, що доля його непевна. А непевна тим, що не знати, чи здобуде собі чоловіка, котрий мав би стати їй кормильцем і заступником вітця й матері, чи ні».

Так, О. Кобилянська не цуралася ніякої домашньої роботи, у неї, як було сказано, вже з юних років сформувався обов'язок бути помічницею, а з роками й порадницею, заступницею в сім'ї, але там, у родинному середовищі, можливо навіть підсвідомо, у неї виникло прагнення обов'язково вирватися за межі трьох «К». Цьому сприяли і захоплення музикою, малюванням, театром, ковзанами, верховою їздою й – остаточно – літературою.

Але принагідно, коли зайшла мова про доповідь «Дещо про ідею жіночого руху», з якою письменниця виступила 14 жовтня 1894 року на установчих зборах «Товариства руських жінок на Буковині», згадаємо лист О. Кобилянської до Євгенії Ярошинської від 2 жовтня 1894 року, виявлений нещодавно в Центральному державному історичному архіві у Львові.

В установчих зборах товариства взяли участь і члени та симпатички москвофільської партії з проросійською орієнтацією, яких називали «твердими», і нечисленні представники народовської партії – «м'які», що і вважали себе представниками українського народу. Очолила товариство Марія Матковська. Вона досить уміло маневрувала між багато в чому антагоністичними таборами. О. Кобилянська як член цього товариства опісля збирала гроші для дітей-сиріт, навчала їх грамоти, української мови, відкривала бібліотеку. Важливе значення мала й організаційна діяльність письменниці з об'єднання жінок-русинок (українок), про що свідчить такий фрагмент з її листа: «Ласкава пані! З часописей довідались Ви, певно, що тут, в Чернівцях, зав'язалось товариство жіноче. Статути єго писані потроха так зв[аним] «язичієм», однай се товариство має лучити оба табори <...>. Я, яко чиста українка, належу також до того товариства і бажаю з цілого серця, щоб прилучилось і скупчилось якнайбільше жінок до него, бо нам румунки крадут дівчат, румунізуют, і під час, коли ми за фонетику і етимологію сваримось, користають з того вороги наші. Знаючи Вас (хоть не лично) яко високообразовану жінку і добру, щиру патріотку, покладаю і на Вашу силу надію, надіючись, що і Ви прилучитесь до того товариства і прибудете на перше засідання, котре має відбутись 14 с[его] м[ісяця] о 3-ій годині по обіді в Салі Музичній. Буде нас більше українок, то возмемо ми керму в руки, а буде більше «твердих», то они. Ініціаторкою того товари-

ства єсть пані Марія Матковська. Вправді, потрохи «тверда», але, зрештою, надзвичайно толерантна [підкреслення О. Кобилянської. – В. В.] і щира русинка. Гріх би було не підтримати її в її щирих замірах. На жаль, мушу Вам заявити, що переконаюся, що деякі українські патріоти маюť замір шкодити в своїй вузькоглядности тому товариству».

Письменниця постає мудрою, не зашореною догмами якоїсь однієї партії, напрямку українкою. Очевидно, зміст листа був продиктований досвідом життя в родині. Завдяки батькові всі в їхній сім'ї усвідомлювали себе українцями, вдома звучала й українська мова, і українська пісня. Саме він став ініціатором будівництва греко-католицької церкви для української громади в Кімполунзі. «Перший почин забудови руско-кат. церкви в Кімполунзі дав Юліан Кобилянський, секретар при тамошнім старостві, чоловік чесний, руский патріот, церкві своїй цілою душею відданий», – відзначав його сучасник, дослідник історії української унії Іван Ших. Однак Ю. Кобилянський позиціонував себе як русофіл лівого напрямку і деякий час навіть був редактором газети такого ж спрямування «Православная Буковина». Осмислення поведінки та поглядів батька і сформувапи в О. Кобилянської таку толерантність. До речі, Леся Українка писала про нього в листі до сестри О. Косач від 11 травня 1901 року: «75-літній патріарх, трохи консервативного «староруського» напрямку (остатні події в Росії зовсім збивають його з староруського тропу, і він вже, очевидно, сам не знає, що робити

з своїми «твердими» симпатіями)».

Отже, сім'я видатної української письменниці відіграло визначальну роль у формуванні її особистості, становленні мистецького таланту. Рідні О. Кобилянської – люди різних професій, уподобань і захоплень – намагалися допомогти їй у житті, в літературних пошуках.

Між фантазією та реальністю

У 1868 році Кобилянські з Гура-Гумори переїхали до Сучави. Там заприятелювали з родиною Миколи Устияновича (священника, відомого українського письменника, автора слів пісні «Верховино, світку ти наш», яка ще за його життя стала народною). Помітивши мрійливу вдачу Ольги, своєрідність її мислення й поведінки, на що постійно звертав увагу Ю. Кобилянського, коли той, пишаючись, розхвалював насамперед своїх синів, М. Устиянович увів дівчинку у світ українських і чеських казок, які западали в дитячу душу, будили фантазію. Під впливом цих казок вона згодом почала створювати різні «фантастичні оповідання на власну руку», котрі озвучувала в дитячому товаристві. Давньою, найщирішою її подругою стала донька поета – Ольга Устиянович.

Перше помешкання Кобилянських у Сучаві було на тодішній головній вулиці, що пролягала через місто в напрямку Фалтічен. Потім переселилися до будинку № 834, власниками якого були Прокіп і Терезія Чайковські. Він стояв неподалік від Цісарської дороги, десь за 100—150 метрів од попереднього Кобилянських (в районі теперішньої вулиці Університетської, навпроти парку біля університетського корпусу). На місці сучасного парку була криниця Шипіт, із якої селяни, йдучи на базар, напували худобу. О. Устиянович у своїх спогадах про письменницю, зокрема, зазначила:

«На краю містечка Сучави була при гостинці велика керниця Шипіт. За нею простора толока, а близько неї стояв домок сім'ї Кобилянських».

Щоб хоч трішечки збагнути дитячий світ Ольги, вчитаемось у ці спогади: «На тій толоці двоє дівчаток, худенькі, чорняві, бігали з горба на горб, ручки піднявши, мов крила, хотіли летіти з вітром до сонця. Втомлені, відтак сідали коло керниці й мовчки слухали, як водиця, безустанно спливаючи, щось усе шепоче і журчить. Більше дівчатко, це була Ольга Кобилянська, а друга також Ольга. Часом дозволяли нам браття наші грати з ними в кічку, що була дуже цікава забава, або збігати до мети, але в кінці звичайно нас виключали як нездібних зі свого гуртка, не зважаючи неумолимо на всякі просьби і обіцянки поправки. Вечором кликала нас лагідним милим голосом пані Кобилянська до хати, і тоді мене треба було відпроваджувати додому. При прощанню ми, малі товаришки, не могли розлучитись, пока одна другій не обіцяла, що завтра прийде до неї. В дощові дні ми бачились рідко, але як бували ми тоді разом, то конче уряджували маскаррад, цебто перебирались в плаття дамське з великим шлепом [шлейфом. – В. В.], в капелюхи з перами, вуальками, а вже вершок наших бажань – це було проходжуватись поважно з зеленою парасолькою по всіх кімнатах і всім присутнім кланятись, махаючи головою. Стільки непорядку в шафах, по столах і ліжках ми полишали – не знаю, бо нас ніхто не сварив. Все тиха, добра мама Ольги скоренько запрятала і на

своє місце поставила.

Довкола пічки сиділи ми зимою з сестрами, і тоді Ольга просила їх казки казати. А вони такі страшні оповідали про діда з дукатами в палиці, про бабу-чарівницю, котра пастушка убила і лише його голову з'їла, а тіло закопала, та як його кості зачали говорити, бабу оскаржувати, тоді оповідачка голосом гробовим повторяла: «Ти з'їла! Ти з'їла!»

А ми, перелякані, дрижали і тулились одна до другої, мов птиці в гніздечку, і далі хотіли слухати, але сестри сміялися з нас і казали чекати до завтра».

Між будинками Кобилянських і Устияновичів по Цісарській дорозі була відстань, може, трішечки більша за кілометр, її залюбки долали й О. Кобилянська, і її сестра Євгенія, і старші брати. Ходили, звісно, в гості і родинами одні до одних. Кобилянські, зрештою, були парафіянами греко-католицької, або ж рутенської, якщо дотримуватися узвичаєної назви, церкви Святого Воскресіння, а настоятелем у ній був до 1885 року саме М. Устиянович. Церква, яку побудувала 1551 року сербійка Олена, дружина господаря Петру Рареша, збереглася.

За часів Кобилянської стояла вона за будинком Устияновичів. Про той дім під № 385 у центрі міста, на вулиці Святого Івана (майже поруч із монастирем Святого Івана Сучавського), О. Кобилянська писала: «Се був перший правдивий руський дім, у який увійшли ми, діти, й почули, крім у рідній хаті, і деінде руську (так звали тоді українську мову) мову й

руські пісні; де, так сказати б, розумілися усі й жили одним духом: малі й дорослі, старші й менші».

Є в Сучаві також інші споруди, що збереглися такими ж, якими їх бачила наша видатна землячка. Це – і Сучавська гімназія, де навчалися її старші брати Максим та Юліан, і руїни Палацу господарів, і Церква Мирування, де похована дружина Стефана Великого Євдокія, і мури Сучавської фортеці, де прийняв нерівний бій Тиміш Хмельницький. Не знала якихось істотних змін і територія монастиря Івана Сучавського, майстерно змальована письменницею в нарисі «У св. Івана».

З 1874-го по 1889 рік сім'я Кобилянських живе в Кімполунзі.

Ознайомлення з історичними джерелами, особливо з працею віденського священика І. Шиха «Історія церковної унії на Буковині від початку її заснування аж до 1901 року», допомагає уявити, яким було це місто наприкінці ХІХ століття. Розташоване воно в глибині гір південної частини Буковини й тягнеться вздовж річки Молдови майже шість кілометрів. Кімполунг у перекладі українською – Довге Поле. Зі сходу навис довжелезний скелястий хребет гори Рарив, найбільшої вершини тамтешніх гір, що є своєрідним кордоном між Буковиною і Молдовою. Із західного та північного боків підносяться розлогі лісисті верхи. «Кімполунг, за свідченням І. Шиха, – містечко чистеньке, гарне, принадне; населення, котре налічує близько 7000 жителів, – переважно

румуни, євреї, німці та нечисленні українці. Є там повітове староство, суд, податковий уряд, три православні, одна греко-католицька, одна римо-католицька парохії, п'ять храмів Божих і три народні школи. З 1888 року сполучений Кімполунг залізницею з Чернівцями».

У Кімполунзі Ольга навчалася в чотирикласній німецькій школі. Цікаво, що її перша шкільна вчителька – Берта Міллер – стала для дівчини порадицею, навіть подругою, окремі риси, притаманні їй, колишня учениця використала у змалюванні Маргарети з «Людини», пані Марко з повісті «Царівна». «Вона-то була не лише моєю вчителькою в школі, але вчителькою і приятелькою і поза нею. Імпозантна, достойна жінка, що могла міряться в дискусії хоч би з ким. «Пані Сталь» називала я її в своїй душі – через її велику освіту, повагу і дар мови. Побираючи науку в народній (початковій) школі, я вчилася 3 – 4 місяці ще й окремо по-українськи в одній вчительки-українки, на ім'я – Процюкевич. Повчилася писати, читати, граматики небагато і – перестала – не було засобів давати далі вчитися», – читаємо в автобіографії письменниці. Далі, як знаємо, довелося займатися самоосвітою, а про дуже слабеньке володіння українською письмовою мовою (усно спілкувалася вільно) свідчать здійснені О. Кобилянською в Кімполунзі записи українських народних пісень: українські тексти вона занотувувала латинськими літерами, тобто звичними для себе зі студій у німецькій школі. У дівочих альбомах, у щоденниках, проте, є записи

окремих віршів українських і російських авторів такими ж, як їх подавали тогочасні видання. Приміром, 11 травня 1884 року, глибоко схвильована красою довкілля, дівчина записала свої враження в щоденник німецькою мовою, а щоб краще відтворити власний настрій, хвилювання, уплела в текст перші строфи вірша Т. Шевченка «Закувала зозуленька»: «Тільки дві великі луки відділяють наш садок від лісу, а звідти долинає щебет пташок, кує зозуля, шумлять стрункі ялини й смереки. А ось десь у лісі хлопець грає на сопілці. Тут я її рідко чую, тільки внизу, в долині, сопілку можна часто почути. В мені тоді прокидається глибока туга й смуток, хочу кудись полинути... В садку завше панує святоблива тиша... А тим часом до мене долинає: «Ку-ку, ку-ку, ку-ку». Я тихо сміюся. Мені завше, як кує зозуля, спадає на думку Шевченків вірш:

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.